

8. Геєць В. М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. – Х.: ХНЕУ, 2006. – 240 с.

9. Соловьев Б. А., Мешков А. А., Мусатов Б. В. Маркетинг: Учебник. - М.: Изд-во Рос. экон. акад., 2008. – 320 с.

10. Гайдаенко Т. А. Маркетинговое управление / Т. А. Гайдаенко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2008. – 512 с.

11. Кавун С.В. Инсайдерство – проблема экономической безопасности в условиях реформирования экономики Украины// Кавун С.В., Сорбат И.В. – Научный журнал "Актуальні проблеми економіки". – 2009. – № 4(94). – С. 91-97.

12. Кавун С.В. Математическая интерпретация задачи выявления инсайдеров в организации (предприятии)// Кавун С.В., Сорбат И.В. – Научный журнал "Экономика: проблемы теории и практики". Днепропетровск: Изд. Рунска, 2009. – т. 246. – № 4. – С. 862-869.

Аннотация. Проведен анализ экономического положения предприятий Украины в период 2009 г., на основе полученных результатов построена диаграмма по областям предприятий со статусом банкрот, построена и предложена модель комплексного анализа экономической безопасности предприятия в стандарте IDEF0, на выходе которой должны формироваться методические рекомендации по организации СЭБ предприятия. Сформулированы выводы.

Ключевые слова. экономическая безопасность (ЭБ), модель IDEF0, STEP и SWOT анализ, АДЭМП анализ.

Summary. In the article the analysis of an economic situation of firms of Ukraine during the period 2009 is carried out., on the basis of the received results the diagramme on areas of firms with the status the bankrupt is constructed, the model of complex analysis of economic safety of firm in standard IDEF0 on which output methodical guidelines on firm organization SES should be formed is constructed and offered. Conclusions are formulated.

Keywords: economic safety (ES), model IDEF0, STEP- and SWOT-analysis, ADEMP-analysis.

*Рецензент д.э.н., профессор ХНЭУ Лепейко Т. И.
Эксперт редакционной коллегии к.э.н., доцент УкрГАЗТ Якименко Н.В.*

УДК 339.9

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Ткаленко С.І., к.е.н., доц. (ДВНЗ КНЕУ ім. В. Гетьмана)

Наведено дослідження державного боргу України, як зовнішнього, так і внутрішнього, та їх вплив на економічну безпеку країни.

Ключові слова: державний борг, економічна безпека.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних тенденцій кожна країна намагається надійно захистити життєво важливі політичні, економічні, соціальні, екологічні, духовні та інші інтереси країни, мінімізувати дії реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на країну,

кризових ситуацій і забезпечити сприятливі можливості для прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. Саме в цьому й проявляється сутність національної безпеки країни. Остання забезпечує й економічну сферу, а саме реальний сектор, сектор послуг, фінансовий, інноваційний, інвестиційних сектор тощо.

Саме в сучасних умовах розвитку економіки України вагоме значення набувають проблеми пов'язані з забезпеченням економічної безпеки (ЕБ). У зв'язку з цим проблематика щодо впливу державного боргу (ДБ) на економічну безпеку України є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем ЕБ в різних сферах останнє десятиріччя приділяється значна увага. Особливо варто зазначити праці таких вітчизняних вчених, фахівців як О. Власюк, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, А. Сухоруков, та російських фахівців, таких як, В. Богомолов, Т. Кочергіна, В. Сенчагов та ін.

Метою статті є дослідження ДБ України, як зовнішнього, так і внутрішнього, та їх вплив на ЕБ країни.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціально-економічної думки доводить що проблема ЕБ сприймалася завжди як найважливіша в будь-якій соціальній структурі, починаючи з індивідууму. Термін «ЕБ» з'явився не так давно. Він нерозривно пов'язаний з поняттям «національна безпека (НБ)».

Своє визнання поняття «ЕБ» вперше отримало в процесі пошуку виходу з економічної кризи Сполучених Штатів у 30-х роках. У 1934 році президентом США Ф.Рузвельтом був створений спеціальний Федеральний комітет з ЕБ (КЕБ), який очолив міністр праці Ф.Перкенс [8, С.10]. Першочергове значення у роботі цього комітету було приділено питанням нормалізації і стабілізації соціальному стану в країні, розробці законодавства про державне пенсійне забезпечення і соціальне страхування безробітних. В «новому курсі» економічної політики Ф.Рузвельту щодо виводу країни з кризи була акцентована увага на «ЕБ індивідуума як основи забезпечення ЕБ держави і суспільства в цілому» [5, С.116].

У Радянському Союзі термін «ЕБ» в системі економічних категорій не розглядався. В Україні термін, категорія «ЕБ» з'являється на початку 90-х років, а на практиці увага стала приділятися в середині 90-х років.

Так категорія „ЕБ” безпосередньо пов'язана з категоріями „економічний інтерес”, „економічна загроза”, „захист”. Від їх змістовного наповнення значною мірою залежать форми, методи і засоби забезпечення ЕБ [1, С.10].

Проблеми забезпечення ЕБ України як невідмінної умови стабілізації її поточного стану і розвитку, привертають до себе все більшу увагу науковців, вчених і громадськості. Така увага пояснюється тим, що досить важливо і принципово розкрити суть проблеми, виявити реальні загрози, запропонувати надійні і ефективні методи їх парирования. Реалізація національних інтересів України можлива лише за умови наявності достатніх економічних можливостей і стійкого економічного розвитку. Таким чином, вважаємо,

що ЕБ належить визначальне місце в загальній системі НБ.

Для забезпечення ЕБ в статті розглянемо одну з вразливіших сфер економіки – ринок боргу (РБ), внутрішнього і зовнішнього, та його вплив на ЕБ. Існування РБ не є унікальним у світовій практиці. Усі країни світу, де фінансова сфера є розвинутою, або присутня в певному вигляді та мають фінансові ринки використовують різноманітні інструменти РБ.

В цьому контексті вважаємо, що важливого значення для України набуває проведення збалансованої кредитно-фінансової політики, спрямоване на зменшення кредитних запозичень і посилення її позицій на міжнародній арені.

Критерієм безпечності боргів є спроможність держави їх погашати та обслуговувати. В залежності від ринку розміщення, валюти та інших характеристик ДБ поділяється на зовнішній (ЗБ) і внутрішній (ВБ). До ЗБ відносяться кредити іноземних держав, міжнародних фінансових організацій, державні позики деноміновані в іноземній валюті і розміщені на зарубіжних ринках. До ВБ відносяться кредити від національних банків, державні позики деноміновані в національній валюті і розміщені на національних ринках.

Рівень боргової безпеки держави визначається зіставлення, відповідно, зовнішнього і ВБ їх до річного обсягу ВВП. Розрахунок рівня боргової безпеки України наведено у табл. 1. Проаналізувавши розрахунки зазначимо, що за останні десять років порогові значення індикаторів ЕБ не були перевищені, що є позитивною тенденцією. Так, у міжнародній практиці прийнято, що зовнішній державний борг «забезпечений», якщо він не перевищує 60% ВВП [4, С.17; 8, С.84; 9]. Лише у 2009 році очікується підвищення критичного значення в межах 18,9-26,2% [9, 10].

Зростання ДБ негативно позначається на добробуті майбутніх поколінь. Дефіцитне фінансування може примусити уряд залучити позики на фінансовому ринку, внаслідок чого збільшиться попит на гроші та підніметься процентна ставка. Остання зменшить попит на гроші з боку приватних інвесторів, що призведе до падіння рівня інвестицій у процес виробництва.

Розраховано самостійно на підставі даних: [9, 10].

Також варто зазначити що за останні роки спостерігаємо суттєве зростання ДБ. Так, за 2009 рік зовнішній ДБ зріс на 40%, а державний ВБ – більше ніж вдвічі; що можна пояснити світовою фінансовою кризою.

Загалом зовнішні позики для країни призводять до необхідності в майбутньому віддавати частину прибутку у вигляді процентів, що додатково посилює фінансову систему країни, що надала нам кредит, і відносно послаблює фінансову систему, наприклад України, яка в

Економічна безпека

останні роки отримала зовнішні ресурси. Позик є вагомою. Зрозуміло, що в умовах кризи проблема джерел

Таблиця 1

Розрахунок рівня боргової безпеки України за 2000-2009 рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Прямий державний борг, млрд. грн.										
внутрішній борг	20,7	21,1	15,6	15,1	14,7	13,5	11,1	17,8	44,7	91,0
зовнішній борг	56,2	53,7	42,2	45,8	46,7	44,0	49,5	53,5	86,0	120,6
ВВП, млрд. грн.	170,0	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	949,9	807,4*
Обсяг внутрішнього боргу до ВВП (%)										
критичне значення менше 30%	12,2	10,3	6,9	5,6	4,3	3,0	2,0	2,3	4,7	11,3
Обсяг зовнішнього боргу до ВВП (%)										
критичне значення менше 20%	33,1	26,3	18,7	17,1	13,5	10,0	9,1	7,4	9,1	14,9
Обсяг державного боргу до ВВП (%)										
критичний рівень 60% (на прикладі країн ЕС)	37,8	31,0	28,6	24,7	19,6	13,7	12,1	10,0	13,8	18,9-26,2*

* за попередньою оцінкою

Зовнішні позики отримують майже усі країни світу. Але велику роль має те як використовуються кредитні ресурси, що в більшій мірі залежить від економічної політики країни-боржника. Чим важче для країни накопичений зовнішній борг, тим у більшій ступені його обслуговування залучається до взаємодії з функціонуванням всієї національної економіки.

З позиції державного бюджету, грошово-кредитної системи, міжнародної кредитоспроможності країни дуже небезпечним є ріст зовнішнього боргу. Для державного бюджету наслідки зростання ЗБ пов'язані перш за все з його погашенням. Нові позики, які спрямовуються на погашення боргу, з одного боку, послаблюють навантаження на джерела доходу, з іншого боку, призводять до несприятливого графіку подальшого погашення платежів за ЗБ. Але варто зазначити, що ступінь і наслідки взаємодії залежить головним чином від відносних розмірів боргу, що накопичився.

Що стосується внутрішнього ДБ, то він також негативно впливає на економічний стан країни, особливо якщо він пов'язаний не зі стимулюванням економічного розвитку. ВБ означає вилучення з фінансового ринку коштів, які могли б бути використані на кредитування реального сектору, без якого не можливий економічний ріст, не можливе підвищення конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Загалом існують такі основні форми покриття ДБ, як: добровільний ринковий кредит – розміщення цінних паперів на вільному ринку; вимушений квазіринковий кредит – ринкове

оформлення фактичного ДБ (облігації внутрішніх валютних позик, казначейські зобов'язання тощо); дружній кредит НБУ.

В міжнародній практиці використовуються наступні механізми зменшення зовнішньої заборгованості [3, С.286]:

По-перше, викуп боргу – надання країни боржнику можливості викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів.

По-друге, обмін боргу на акціонерний капітал – надання іноземним банкам можливості обмінювати боргові зобов'язання даної країни на акції її промислових корпорацій.

По-третє, заміна існуючих боргових зобов'язань новими зобов'язаннями (в національній або іноземній валюті).

Для найшвидшого урегулювання кризи варто обрати вірний метод управління зовнішньої заборгованості. Методи управління зовнішнім державним боргом поділяються на адміністративні та фінансові.

Основні адміністративні методи урегулювання зовнішньої заборгованості включають рефінансування, анулювання боргу (відмова від сплати боргів), списання боргу, реструктуризація боргу.

Фінансові методи включають: конверсію, повне обслуговування боргу шляхом залучення приватних позик та інвестицій, обслуговування боргу при використанні процентних платежів для фінансування розвитку.

Зазначимо також, що кредитори держави об'єднані в Парижський клуб, в якому усі питання вирішуються виходячи з політичної точки зору, на

відміну від чисто комерційного підходу учасників Лондонського клубу, який об'єднує в більшості закордонні банки-кредитори.

Висновки. Підсумувавши зазначимо: (1) ЕБ є основою НБ країни; це поняття відображає підвищення значимості забезпечення безпеки в усіх сферах держави, й особливо в економіці, що пов'язано зі зростанням в глобалізованому світі ролі факторів ризику, невизначеності та взаємозалежності; (2) стратегічні національні інтереси у сфері економіки багатогранні, й вони спрямовуються на забезпечення стійкого економічного росту, підвищення конкурентоздатності економіки та забезпечення добробуту. Успішна реалізація цих напрямів можлива за умов ведення належної політики щодо державного боргу, що позитивно відобразатиметься на економіці країни і сприятиме її зростанню; (3) для переходу до етапу стійкого розвитку потрібна зміна парадигми розвитку і посилення державного регулювання соціально-економічних процесів, в тому числі включаючи контроль за використанням залучених коштів і повернення позик.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі наук про економіку / О.С. Власюк // Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К.: НІПМБ, 2008. – 48 с.
2. Власюк О.С. Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки // Колективна

монографія (Базиліук Я.Б., Ожеван М.А., Парохонський Б.О., Сухорукова А.І. та інші) – К.: ПЦ «Фоліант» ВД «Стилос», 2009. – 572 с.

3. Кочергина Т.Е. Экономическая безопасность / Т.Е. Кочергина. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 445 с.
4. Пирожков С.І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С.І. Пирожкова – К.: НІПМБ, 2003. – 42 с.
5. Пороховский А.А. Вектор экономического развития. – М.: Смена, 2002. – 156 с.
6. Стан економічної безпеки в Україні. Випуск 6. – Міністерство економіки України, Департамент економічної безпеки, 2008. – 82 с.
7. Экономическая безопасность : учеб. пособ. / В.А. Богомолов и др. / под ред. В.А. Богомолова. – 2-е изд. [перераб. и доп.]. – М. : Изд-во "ЮНИТИ-ДАНА", 2009. – 295 с.
8. Экономическая безопасность России. / под ред. РАЕН Сенчагов В.К. – М.: Дело, 2005 – 897 с.
9. <http://www.minfin.gov.ua> - Сторінка Міністерства фінансів України.
10. <http://www.ukrstat.gov.ua> - Сторінка Державного комітету статистики України.

Annotation. In this article is probed the market of national debt and his influence on economic security of the country. Settle accounts indicators/indexes of the promissory security of Ukraine for the last ten years. The consequences of growth of the national debt are analyzed. Mechanisms of diminishing the external debt are marked, which are utilized in international practice.

Аннотация. Исследуется сущность категории «экономическая безопасность», рынок внутреннего и внешнего долга Украины. Рассматривается безопасность в сфере государственного долга как составная часть экономической безопасности страны, рассчитываются индикаторы в сфере государственного долга, определяются угрозы экономической безопасности. Предложены пути и механизм уменьшения показателей безопасности в сфере долга.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономические угрозы, внутренний и внешний долг, внешние займы, уровень безопасности в сфере государственного долга, индикаторы безопасности.

Summary. We investigate essence of the category «economic security», market of internal and external debt of Ukraine. Examined of safety in the field of national debt as component part of economic security of the country, indicators settle accounts in the field of national debt, determined of the threats economic security. Offered of the ways and mechanism of diminishing of indexes of the safety in the field of debt.

Keywords: economic security, economic threats, internal and external debt, external loans, strength security in the field of national debt, indicators of safety.

*Рецензент д.е.н., професор Університету економіки та права «КРОК» Терехов В.І.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*